

Hornický skanzen Žacléř (Lampertice) – Důl Jan Šverma (černé uhlí)

Kontext

Východní brána Krkonoš. Tak se říká městu Žacléř. Málokdo, ale ví, že zde v letech 1570 až 1992 probíhala hlubinná černouhelná těžba. Dokument o přidělení důlních měř z roku 1570 této doby se nacházel v klášteře v Křešově (polský Krzeszów), kdy pod toto opatství Žacléřsko patřilo, nyní je v archivu ve Wroclawi.

Dobývání černého uhlí pravděpodobně předcházelo dobývání a hutnictví železných rud, o čemž svědčí i archeologické nálezy. Dobývání černého uhlí v průmyslovém měřítku se datuje do třicátých let 19. století, tj. otevřením jam Jiří, Marie, Julie a Eliška, a vybavením parními těžními stroji. Tyto jámy vedly k otevření nových dolů, které byly po roce 1945 spojeny pod jeden závod pod názvem Důl Jan Šverma.

V padesátých letech dvacátého století byla vyhloubena nová jáma Jan, která nahradila jámu Marii. V šedesátých letech dvacátého století byla ukončena těžba z jámy Eliška – památkou po ní je nyní halda se stejným jménem. Hlubinná těžba na dole Jan Šverma byla ukončena 31. 12. 1992 na základě usnesení vlády České republiky z důvodu nerentability těžby. V podzemí dolu zůstalo zhruba 75 milionů tun černého uhlí. Hlavní iniciátor projektu Hornického skanzenu Žacléř byla společnost GEMEC – UNION a.s., v roce 2003 jej převzal Důl Jan Šverma o.p.s., která je dodnes spravuje. Tato nezisková společnost postupně iniciovala prohlášení povrchových objektů areálu dolu (těžní soubor jámy Jan - včetně úpravny uhlí - a Julie – včetně ventilátorovny) za kulturní památky ČR (od roku 2014 jsou na indikativním seznamu národních kulturních památek) a realizovala regenerační projekty k opravě těchto památek.

Od června roku 2012 je areál dolu Jan Šverma s památkami „Hlubinný důl – jáma Julie a Uhelný důl hlubinný Jan“ provozován jako Hornický skanzen a je zpřístupněn veřejnosti.

Důl Jan Šverma o.p.s. vedle regeneračních projektů připravuje i nové projekty, které ožíví areál Hornického skanzenu. Pro projekty využívá různé zdroje financování – národní i evropské dotace.

Stručný popis projektového záměru

Hornický skanzen Žacléř vznikl na území bývalého černouhelného dolu Jan Šverma. Skanzen byl návštěvníkům otevřen dne 29. 06. 2012 obecně prospěšnou společností Důl Jan Šverma.

Těžbu černého uhlí připomíná několik hlubinných uhelných dolů, jejichž těžní věže, ale i těžní stroje a části areálů byly prohlášeny za kulturní památku. Areál bývalého dolu Jan Šverma je poslední dochovanou památkou na hlubinné uhelné hornictví ve východních Čechách, které je písemně dokumentováno již od 16. století. Komplexy budov těžních souborů jam Jan a Julie jsou prohlášeny kulturními památkami ČR. Celý areál je typickou ukázkou problémových brownfieldů, pro něž není další průmyslové využití, avšak představují vzácné technické dědictví minulosti.

Návštěvníci hornického skanzenu navštíví špinavé šatny (řetízkárnu), kde horníci započali svou směnu a vydají se přes cáchovnu do šachetní budovy jámy Jan, ve které je možnost se z vozíkového oběhu vydat na 52 metrů vysokou těžní věž Jan. Ve strojovnách těžních strojů a v šachetních budovách je vytvořena expozice, která plně ukazuje pohyb důlních vozů na povrchu bývalého dolu, dále je k vidění expozice starých důlních map, paleontologických nálezů, ale i fotodokumentace z minulého provozu dolu. K expozici rovněž patří možnost prohlídky části jámy Julie, větracího kanálu a zařízení ventilátorovny. V květnu 2018 své brány otevřela štola Jitřenka, která je dlouhá cca 100 m, a zde je

k vidění skutečná uhelná sloj, různé typy výztuže, ale i horníci (figuríny) při práci. Dále je k vidění úpravna uhlí, kde se návštěvníci dozví o další hornické činnosti, úpravě uhlí.

Průběh procesu realizace

V první fázi byl důl likvidován firmou GEMEC s.r.o., a od roku 2000 firmou GEMEC-UNION a.s. Důl, jako jediný v České republice, byl zlikvidován úplným zaplněním všech volných prostor v podzemí důlně stavební hmotou, která je vyráběna na bázi velkoobjemových odpadů. Tato velmi unikátní metoda zabránila pozdějším problémům s poklesy a propady půdy, ale i s výstupy důlních plynů a možnosti kontaminace spodní vody.

Po skončení hlubinné těžby byl zachován dobývací prostor Žacléře, proto se od roku 1998 začalo s povrchovou těžbou. Hlubině bylo vytěženo 26 milionů tun uhlí, povrchově jen 330 tisíc tun. Nicméně povrchová těžba umožnila odkrýt mnoho unikátních paleontologických nálezů, které jsou vystaveny ve strojovně jámy Jan.

Na zač. roku 2017 byla obecně prospěšné společnosti Důl Jan Šverma přidělena dotace na rekonstrukci úpravny uhlí, která se nacházela ve velmi havarijním stavu. V rámci oprav úpravny a restaurování jejího zařízení se rekonstruoval i spojovací most z úpravny do šachetní budovy jámy Jan a bylo provedeno osvětlení těžní věže Jan. V úpravně byla vytvořena expozice o historii technologie úpravy uhlí včetně digitalizace a vizualizace hornického skanzenu. Součástí projektu bylo i zpřístupnění úpravny a části šachetní budovy – konkrétně vozíkového oběhu – imobilním osobám.

Financování projektu

Projekt „Obnova památkových objektů úpravny uhlí, spojovacího mostu ze šachetní budovy do úpravny uhlí a osvětlení těžní věže hlubinného uhelného dolu Jan (k.ú. Lampertice)“ byl realizován programovém období 2014–2020 a využil možnosti financování z výzvy Integrovaného operačního programu. Celkové způsobilé výdaje na projekt dosáhly částky 56,8 mil. Kč, míra podpory byla 95 %, tzn., že žadatel obdržel dotaci ve výši 53,9 mil. Kč. Zbylou část nákladů si žadatel hradil ze svých finančních zdrojů.

Další projekty

Důl Jan Šverma o.p.s. je úspěšným žadatelem z národních (např.: MPO, MMR, MK a nadace Landek a ČEZ) i evropských finančních zdrojů (např.: IROP, přeshraniční spolupráce ČR–PL, OP ŽP). Královéhradecký kraj přispívá na kulturní akce pořádané neziskovou společností v areálu skanzenu i mimo něj (v kulturním domě Žacléř).

V roce 2012 Důl Jan Šverma Žacléř o.p.s. a Gmina Kowary společně realizovali Mikroprojekt Euroregionu Glacensis „Nakládání s odpady – přenos zkušeností a rozvoj spolupráce“ s registračním číslem: CZ.3.22/3.3.02/12.03081 (cca 8 tis. EUR).

V letech 2016–2018 realizovalo projekt „Sanace hornicky postiženého území v k. ú. Lampertice“ za přispění prostředků státního rozpočtu České republiky z programu Ministerstva průmyslu a obchodu (cca 5,3 mil. Kč). Následoval projekt "Sociální zázemí hornického skanzenu včetně interaktivního dětského hřiště v k. ú. Lampertice" dotace z MMR ve výši cca 1,3 mil. Kč.

Plánované projekty

V budoucnosti je uvažováno o dalších projektech revitalizace důlních budov a příslušné technické infrastruktury s odhadovanou finanční náročností v řádu zhruba 100 mil. Kč – jedná se především

o technické památky, které jsou na indikativním seznamu kulturních památek nebo čekají na prohlášení za kulturní památku

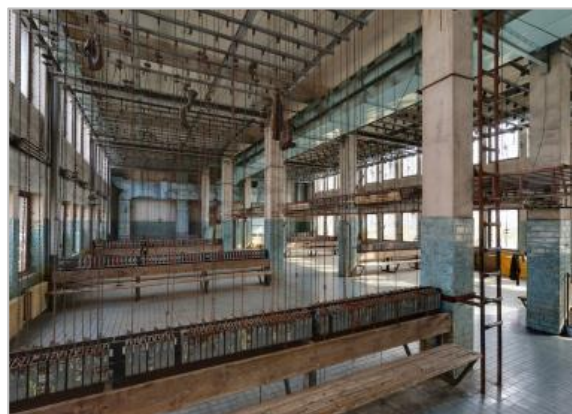
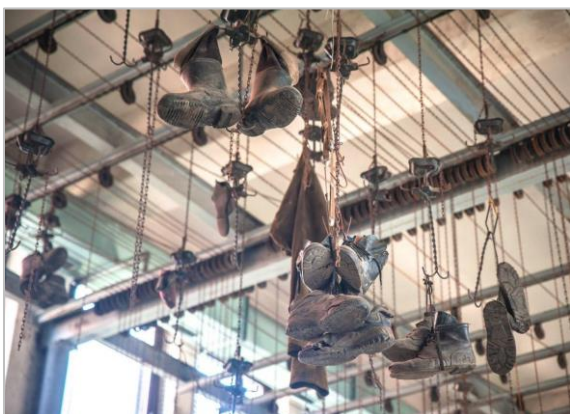
Z IROP 2014–2020 byl v lednu 2021 zahájen projekt „Obnova památkových objektů strojovny a šachetní budovy s těžní věží jámy Julie na stavebních parcelách 199 a 185/1 v k.ú. Lampertice“ (celková výše 67 mil. Kč, z toho dotace EU cca 57 mil. Kč), jehož cílem je nejnnutnější sanace jednotlivých konstrukcí za účelem ukončení postupné degradace a chártrání kulturní památky.

V budoucnosti má společnost GEMEC-UNION a.s. v plánu realizovat projekty v areálu bývalého dolu mimo hornický skanzen a využít tak stávající prostory areálu k rozvoji svého podnikání. Jedná se např. o zinkovnu, betonárku vedle „tvárničárny“, modernizaci zámečnických dílen.

Vedle toho je nutná oprava příjezdové komunikace do areálu dolu, vodovodu z jámy Královec a definitivní rozhodnutí dalšího využití kolejíště bývalé vlečky.

GEMEC–UNION a.s. poskytl bývalé těžní objekty a umožnil v nich zachovat památky na hornictví. Vedle toho přistoupil i na výzvu místních myslivců a připravuje konečné tvarové řešení sanace bývalého tzv. Malého kalového rybníka pro vznik střelnice s dráhou 200 m. Společnost chce zachovat v areálu dolu průmyslovou činnost, ale i umožnit neziskovým spolkům vybudovat sportovně-patmátkově-průmyslový areál.

Fotogalerie

Zdroj fotografií:

<https://www.djs-ops.cz/> a <https://www.hkregion.cz> (fotoarchiv Hornického skanzenu Žacléř)